

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز تحت عنوان :
Using Primitive Cultural Data for Interpretation: A Look at Birdwatching
Tours
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

استفاده از داده‌های اولیه فرهنگی برای تفسیر : نگاهی به تورهای پرندنگری

سعید شفیعا*

پژوهشگر دکتری مدیریت گردشگری، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران.

تاریخ دریافت : ۹۷/۰۹/۲۶ تاریخ اصلاح : ۹۷/۱۰/۰۳ تاریخ پذیرش : ۹۷/۱۰/۱۰ تاریخ انتشار : ۹۷/۱۲/۲۲

چکیده

طبیعت بکر ایران همواره توسط ایرانیان باستان مورد احترام بوده است و تا چند دهه پیش، به زندگی شهرها همچنان مسلط بود، اما این روزها رنگ و رونق قدیم را ندارد. زندگی شهری و بلعیده شدن حیات طبیعی، گونه‌های متفاوت جانوری و گیاهی را به نابودی کشانده است. اکوتوریسم که یکی از محبوب‌ترین انواع گردشگری است در سال‌های اخیر مورد توجه ویژه گردشگران قرار گرفته است. مشاهده پرندگان بدون آزاررساندن به آنها را پرندنگری می‌نامند که یکی از زیرشاخه‌های اکوتوریسم است. پرند به عنوان بخش مهمی از پوشش جانوری طبیعت ایران، جلوه‌ای از زیبایی و معنا بوده است. این موجود پای در زمین و بال در آسمان دارد و همواره ذهن و چشم گردشگران را به خود مشغول کرده است. اما آیا معرفی و شناسایی ظاهر و رفتار پرندگان، داده‌های کافی برای علاقمندان به پرندنگری است؟ سؤال پژوهش این است که چگونه می‌توان از دیدگاه عامه، ادبیات، شعر، اسطوره و ارتباط بین انسان و پرند، لایه‌های تفسیری ارایه کرد. این مطالعه با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای برای شناخت مفاهیم اولیه و مصاحبه با خبرگان برای معرفی روش تفسیر انجام شده است. نتایج نشان می‌دهد تقابل بین نگاه عامه با حقایق و حرکت از داده‌های جزئی به مفاهیم کلی، امکان دستیابی به گونه‌ای خاص از تفسیر را ممکن خواهد ساخت.

واژگان کلیدی

پرندنگری، گردشگری، تفسیر، تفسیرگری.

مقدمه

هدفمند است که مخلوق مستمر خداست. بنابراین معدن غنی صفات و خصوصیات الهی است. طبیعت به قدری جذاب است که از آن به عنوان دریچه‌ای به درک عظمت خدا یاد شده است (بهشتی و شکری‌نیا، ۱۳۹۰). تأثیرات طبیعت روی زندگی انسان را می‌توان در مطالعات بسیاری مشاهده کرد. تأثیر عناصر طبیعت مثل گیاهان و جانوران روی اشعار شاعران برجسته (فولادی و ابراهیمی، ۱۳۸۹) یا بررسی تأثیرات طبیعت روی موسیقی ایران (ماجدی و شاملوکیا، ۱۳۹۰) نشان‌دهنده این بود که عناصر دست‌ساز بشر به طور مستقیم و غیرمستقیم از

طبیعت، فرایند خلاق، تولید و بازتولید زندگی با استفاده از اجزای زنده و غیرزنده است. در نگاه عامه، طبیعت بیشتر به مفاهیم زمین‌شناسی و حیات وحش اشاره دارد. در حالی که پدیده‌ای است که با انواع موجودات زنده و غیر زنده در ارتباط است. طبیعت را خانه اول انسان می‌دانند که پس از حرکت به سمت ساختن سرپناه، کم‌کم مورد بی‌مهری قرار گرفت. طبق آیات قرآن، طبیعت، پدیده‌ای نظام‌مند و

طبیعت تأثیر گرفته‌اند.

از دیرباز، طبیعت به عنوان یک جاذبه ویژه مورد توجه بود. بشر همواره از مشاهده طبیعت لذت برده و سفر به نواحی بکر و دست‌نخورده را جذاب توصیف کرده است. چرا که بازگشت به طبیعت عملاً نوعی بازگشت به اصل خویش است. سفر به طبیعت، حرکت به سمت نظامی از معانی و ارتباطات است. نظامی که بستر معنوی شدن یک برنامه سفر را فراهم خواهد ساخت (شفیعا و صباغ‌پور آذربان، ۱۳۹۵). زنجیره غذایی بین موجودات زنده یکی از جذاب‌ترین نظام‌های طبیعی است. گیاهانی که رشد می‌کنند و توسط گیاه‌خواران خورده می‌شوند. گیاه‌خوارانی که توسط گوشت‌خواران شکار می‌شوند و گوشت‌خوارانی که توسط سایرین طعمه می‌شوند. چرخه بازگشت اجساد و بقای موجودات به خاک و مجدداً احیاشدن آن در گیاهان جدید توصیف این نظام است. این ارتباط غذایی در طول میلیون‌ها سال در هر کنج اکولوژیک شکل گرفته است. نگاه به هربخش از این تعامل، دامنه‌ای از مفاهیم و دلایل را آشکار خواهد ساخت. برای پیدا کردن درک صحیح از طبیعت، داشتن دو نگاه کل‌نگر و جزء‌نگر به‌طور همزمان لازم است. چرا که هر پدیده در ارتباط با کل، جایگاه خاصی دارد. در حالی که کلیت طبیعت دارای ماهیتی متفاوت است. یکی از پدیده‌های جذاب و مورد توجه در اکوتوریسم، پرندنگری است. لغت‌نامه کمبریج پرندنگری را فعالیتی تفریحی دانسته که عده‌ای برای دیدن، مطالعه و بررسی پرندگان وحشی در محیط‌های باز و طبیعی انجام می‌دهند (Cambridge Advanced Learner's Dictionary, 2017). حفظ و نگهداشت زیستگاه و فضای اقامتی پرندگان پیش‌شرط حیات جامعه محلی است که از آن گردشگری بر مبنای توسعه پایدار بنا شده است. گردشگران برای مشاهده پرنده‌ها هزینه می‌کنند و حضور این پرنده‌ها در طبیعت منطقه، به ادامه رفت و آمد گردشگران منتهی می‌شود مانند کشور کلمبیا که حدود ۲۰ درصد گونه‌های پرنده‌ای دنیا را در خود جای داده است و درآمد زیادی از این فعالیت دارد. یعنی تمرکز بر پرندنگری، گردشگری یک کشور را شکل داده است (Maldonado et al., 2018). در مطالعه دیگری مشخص شد که برخورد کودکان با پرندگان بهانه می‌شود که اعضای خانواده در کنار هم قرار بگیرند و تجربه پرندنگری بهانه‌ای برای اجتماع خانوادگی است (Mao-Ying et al., 2019). برای ایجاد تجربه مناسب و ماندگار در پرندنگران، داده‌های خام و اولیه کفایت نمی‌کند. این برنامه‌ها بایستی به سمت تفسیرها و تحلیل‌های ثانویه هدایت شود. تفسیرهایی که زمینه کل‌نگری در کنار جزءنگری را فراهم سازد. بنابراین در این مطالعه نوع رابطه بین انسان و پرنده، ادبیات، هنر،

اسطوره و کسب و کار مورد بررسی قرار گرفت. اقدامی که نگاه به پرنده را نگاهی هولوگرافیک معرفی کرد. اینکه پرنده در نقش یک نشانه یا شاخص از اکوسیستم، چه مفهوم و معنایی خواهد داشت، ماندگاری و ارزشمندی مفاهیم موجود در یک برنامه پرندنگری را چندین برابر خواهد کرد. یعنی حرکت از داده‌ها به سمت تفسیر که یک برنامه را جذاب‌تر خواهد کرد.

سؤال پژوهش

برای تولید تفسیر از داده‌های اولیه مربوط به پرنده، چه روش یا روش‌هایی قابل استفاده است؟

روش‌شناسی

این مطالعه با هدف معرفی الگوهای تفسیرسازی بومی از داده‌های اولیه فرهنگی مربوط به پرنده طراحی شده است. برای گردآوری داده‌های اولیه فرهنگی، با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای، اشعار، ادبیات، آثار هنری، اسطوره‌ها و نظام تعامل بین انسان و پرنده گردآوری شد. سپس با استفاده از مصاحبه با خبرگان راهنما که به تفسیرسازی در توره‌های پرندنگری مشهور هستند، متونی جمع‌آوری شد. از تجمیع صحبت‌های این خبرگان در کنار هم و تلفیق مشابه‌ترین نظرات، استخراج الگوی تفسیر شناسایی شد.

مبانی نظری

داده‌های اولیه فرهنگی پرنده

• ادبیات و شعر

داشتن پر و پرواز کردن از زمین به آسمان یکی از دلایلی است که پرنده را موجودی اسطوره‌ای معرفی کرده است. از آنجا که نور و آسمان، حرکت به سمت معنویت و خدا به حساب آمده است، پرندگان به عنوان نمادهای معنوی و الهی شناخته شده‌اند. آوازخوانی و صدای خوش این موجودات در آثار ادبی و هنری تأثیرات عمیقی داشته است. به‌طور مثال حافظ پرنده را مژده آمدن بهار و سبزی می‌داند و در جایی آن را نشانه عاشقی خالق و مخلوق می‌داند. یا سهراب تنهایی خود را به تنهایی مرغی تشبیه می‌کند و صدای آن مرغ را نوای غم و ناراحتی می‌خواند (علوی، ۱۳۸۶). بنابراین نگاه به پرنده، برداشت کاربردی از رفتارها و منش پرنده در زندگی روزانه است. «منصور حلاج» در سروده «اگر ای طایر قدسی ز حبس تن برون آبی، ز شاخ سدره طوبی نخستین آشیان بینی» اشاره به جایگاه حقیقی انسان و تقرب او به درگاه خدا در صورت شناخت جایگاه خلیفه الهی دارد. یا مولانا با اشاره به داستان حضرت ابراهیم و چهار مرغ کشته

تصویر ۱. نقش طاووس و درخت زندگی در کارهای هنری، مأخذ: موزه متروپلیتن نیویورک.

است. هرچند عموم در مورد پرنده و مضامین مذهبی/محلی در برجسته‌شدن و متمایز شدن برخی از پرندگان نسبت به سایرین بی‌نقش نبوده‌اند.

• اسطوره‌ها و خرافات

اسطوره‌ها، خیال‌ها و افکار غیر واقعی هستند که تا به امروز کسی صحت یا کذب بودن آنها را به اثبات نرسانده است. آنچه در اسطوره‌ها مهم است، صحت داستان نیست بلکه اهمیت انتقال مفهوم از نسلی به نسل دیگر است. پرنده‌ها در حافظه تاریخی انسان‌ها، بازیگران نقش‌های اسطوره‌ای یا شخصیت‌های خاص بوده‌اند. پر و بال در پرنده در اولین نگاه، نماد و اسطوره‌ای از رهایی و آزادی است (صباغ‌پورآرانی و شایسته‌فر، ۱۳۸۹). پرنده‌هایی که به صورت اسطوره‌ای با نگاه‌های عوامانه یا مذهبی نقش غیر قابل انکاری در افکار ایرانیان داشته‌اند را می‌توان به صورت زیر دسته‌بندی کرد. عقاب به عنوان مظهر خرد، خدای آسمان یا فرشته میانجی که شاه مرغان است. این پرنده در بیشتر مناطق ایران ساکن است و جلوه‌ای دنیوی و مینوی از خود بر جای گذاشته است. کلاغ به عنوان پیام‌آور روان، داور ارواح مردگان، دارای مرتبه دنیوی و مینوی است که پیام‌آور نیکبختی و زیرک‌ترین پرندگان به حساب می‌آید.

خروس به عنوان مظهر خورشید، دشمن دیوان و جاودان است که دارای مرتبه دنیوی و مینوی است و به آتش بهرام قداست بخشیده است. طاووس مظهر تزئینات، تجمل، تکبر، جلال و شکوه، خودبینی، زندگی توأم با عشق، زیبایی و سلطنت

شده پس از درخواست از خدا برای دیدن زنده شدن مردگان گفته است «بط حرص است و خروس آن شهوت است، جاه، چون طاووس و زاغ منیت است» که هرکدام از این مرغان را نمادی از صفات نفسانی انسانی دانسته است (صباغ‌پورآرانی و شایسته‌فر، ۱۳۸۹). در این میان هرچند حالات روانی شاعران و وضعیت سیاسی جامعه (علوی، ۱۳۸۶) و نگرش شاعران نسبت به پرندگان روی این موضوع بی‌تأثیر نیست (حسنلی و اکبری، ۱۳۸۶). اما کاربرد متعدد پرنده در این متون نشان از چند بعدی بودن و قوه نفوذ این موجود در ذهن مشاهیر دارد. بنابراین پرنده در ادبیات، نمادی از ارتباط با آسمان و مفهومی برای توصیف حال و موقعیت روانی شاعران و نویسندگان بوده است.

• آثار هنری

نقوش و اشکالی که از پرندگان به جای مانده است، به جز برخی موارد، عموماً به طبیعت نزدیک است. روال توسعه این نقوش نشان می‌دهد که ساخت ابزارها و تکنولوژی‌های در دسترس به پیچیدگی تصویرسازی و مفهوم‌سازی آثار افزوده است (خسروی، ۱۳۹۱). آثار هنری به جای مانده از پرندگان به دوران ساسانی باز می‌گردد و در سیر تحولات زیبایی‌شناختی تا به حال تغییرات ظاهری متعددی کرده است. پرندگانی مثل عقاب دوسر و طاووس در قالبی نمادین به همراه متون عرفانی و فلسفی بسیار دیده شده‌اند. متون مذهبی و اشکال مرتبط با عقاب در آرامگاه قدیمیان ارتباط این پرنده با مفاهیمی مثل نیاز به رحمت الهی، زندگی پس از مرگ و جاودانگی را پررنگ‌تر می‌کند (فتحی و فریود، ۱۳۸۸). تحقیقات نشان می‌دهد که از دوران آل‌بویه، سنت‌های پیشین تحت تأثیر قرار می‌گیرد و ظرافت، ترکیب‌های هندسی منظم و اشکال دقیق‌تر به نمایش هنری پرنده‌های اسطوره‌ای وارد شد (همان). این تحول در ادامه با توسعه تکنولوژی و ابزارهای نمایش هنری، منجر به خلق آثاری برجسته‌تر و پیچیده‌تر شد (تصویر ۱).

پرندگان در طراحی فرش با مضامین مذهبی، بسیار مشاهده شده‌اند که شدت حضور گونه‌های مختلف آنها با میزان حضور آنها در حیات وحش ایران در ارتباط است (صباغ‌پورآرانی و شایسته‌فر، ۱۳۸۹). شرایط اقلیمی، خواسته‌های فرهنگی و اجتماعی حتی در درشتی، برجستگی، اندازه و میزان استفاده پرندگانی مثل طاووس مؤثر بوده است (شیخی نارانی، ۱۳۸۹). لذا پرنده در هنر، پدیده‌ای چند بعدی است که در کنار میزان حضور در طبیعت، با توجه به ذهنیتی که از آن تولید شده است، مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین این ابزارها برای نمایش هنری و بصری هر دوره در نقوش و اشکال به جای مانده از پرندگان نقش داشته

است که صرفاً دارای مرتبه دنیوی است. سیمرغ مظهر آتش، بخشنده و جاودان، نگهبان، نمایندهٔ خدای خدایان است که دارای مرتبهٔ مینوی است (خسروی، ۱۳۹۱).

رفتارهای فردی و گروهی پرنده، میزان حضور در طبیعت، نحوهٔ فعالیت و تغذیه در طبیعت و نحوهٔ تعامل با انسان‌ها ریشهٔ اصلی این تفاوت‌های ذهنی بین پرندگان است. به‌طور مثال عقاب با پرواز بالای تمام پرندگان و نگاه از بالا به پایین‌اش باعث شده تا پادشاه شناخته شود در حالی که طاووس به دلیل زیبایی، نیایی و رنگ پرها به جمال و شوکت معروف شده است. اما در این میان داستان‌های مذهبی و نقل‌های دینی در برجسته‌شدن برخی پرندگان نسبت به سایرین بی‌تأثیر نبوده است. به‌طور مثال هدهد یا ابابیل، به واسطهٔ روایتی دینی و تاریخی، جایگاه متمایزی پیدا کرده‌اند تأثیرات غیرقابل انکار پرندگان روی زندگی انسان‌ها را می‌توان در بخش خرافات مورد بررسی قرار داد. ریشهٔ خرافات به امیدهای واهی و نادانی بنا شده است که نسل به نسل به دلایلی سینه به سینه منتقل شود. در شکل‌گیری خرافات، قوهٔ خیال بشر نقش مهمی دارد. قوه‌ای که بین پدیده‌های کمتر مرتبط، ارتباطات قوی و محکم ذهنی خلق می‌کند (فروغی و عسگری‌مقدم، ۱۳۸۸).

• تعامل انسان و پرنده

کسب و کار مسیری برای بقای اقتصادی و استمرار زندگی است. شکار پرندگان برای تهیهٔ خوراک، استفاده از پرها از جمله کسب و کارهایی است که سابقه‌ای دیرینه دارد. اما از آنجا که عرضهٔ محصول در این بازارها وابستگی شدیدی به زندگی پرندگان دارد، می‌تواند در نقش یک آسیب‌رسان نقش‌آفرینی کند. بنابراین کسب و کارهای وابسته به شکار پرندگان تحت نظارت قانونی و دستورالعمل‌هایی قرار گرفته است که می‌توان از آن به دستورالعمل صدور پروانهٔ عادی شکار پرندگان وحشی سال ۱۳۹۵ نام برد. هدف از این‌گونه دستورالعمل‌ها، دسته‌بندی و مدیریت رفتار شکار شکارچیان در تعامل با جامعه پرندگان است. از آنجا که ایران در موقعیتی قرار دارد که پرندگان بومی و خاص کم، اما پرندگان مهاجر بسیار زیادی دارد، مدیریت شکار این پرندگان در دوران کوچ و جابجایی، تأثیر به‌سزایی روی جمعیت و بقای گونه‌های مختلف خواهد داشت. طبق قانون، کسانی که قصد شکار پرندگان وحشی را دارند در محدوده‌های مشخصی مجاز به شکار ۴ دسته یا گونهٔ طبقه‌بندی شدهٔ پرندگان هستند. یکی از دلایل نظام‌نکردن شکار، وجود انگیزه‌های تفریحی عدهٔ زیادی از شکارچیان به صید پرندگان است. این مسئله در مناطق شمالی ایران با کمبود مأموران و ضعف حمایت‌های تکمیلی، بستر توسعهٔ رفتارهای مجرمانه را گسترش داده

است (قاسمی و کلتی، ۱۳۹۲).

به‌طور مثال خورشتی به نام ناردون که در مازندران به عنوان غذای مجلسی و مجلل به حساب می‌آید از غاز وحشی به نام خوتکا تهیه می‌شود. این پرنده مهاجر در دوره‌های زمانی عبور از ایران، به شدت مورد شکار قرار می‌گیرد تا تقاضای رستوران‌های شمال را پاسخ دهد. این سنت دیرینه درست کردن خورشت با استفاده از پرنده مهاجر مربوط به زمانی است که جمعیت ساکنین این منطقه به مراتب کمتر از این بوده است. اما رشد تقاضا و فزونی گرفتن آن از جمعیت مهاجر خودتکا، خطر نابودی و انقراض این پرنده را فراهم خواهد کرد. قانون‌گذاری و تحمیل برنامه‌های نظارتی، به تنهایی امکان تغییر رفتار را ایجاد نخواهد کرد. برنامه‌های آموزشی، آرایهٔ تفسیرها و داستان‌های آموزنده در توره‌های طبیعت‌گردی و ایجاد حس احترام به طبیعت و موجودات زنده، نیازهای حیاتی برای مدیریت ارتباط پایدار بین انسان و پرنده است.

یافته‌ها

داده‌های خام اولیه، یکی از پیش‌نیازهای اصلی برای ایجاد شناخت است. اما تفسیر، یک نیاز اساسی برای عمقی‌شدن تجربه و رسیدن به معنا است. تفسیر به معنای ارتباط‌دادن درونی و لایه به لایه بین داده‌ها برای خلق مفاهیمی جدید و باارزش به حساب می‌آید. اینکه پرنده در هنر، ادبیات، اسطوره، خرافات و کسب و کار چه تأثیری دارد و عملاً نمایشی از آن خلق شود یک دادهٔ خام اولیه است. ترکیب و تلفیق کردن داده‌ها برای رسیدن به اطلاعات و مبانی جدیدتر امکان رسیدن به تعالی را بیشتر می‌کند.

تقابل بین نگاه عامه و حقایق

یکی از روش‌های ایجاد تفسیر، استفاده از دیدگاه عامه است. آنچه در میان عامه به‌عنوان روایت و دیدگاه جریان دارد، ریشه در باورها، حقایق و خاطرات جمعی آنها دارد. بازخوانی پیشینهٔ تاریخی این باورها و شناخت دلیل این‌گونه از مفاهیم، مراجعه به ادبیات و هنر، بررسی داستان‌های مکتوب و معتبر در کنار نظر عامه مورد نیاز است. آنچه مسلم است، تفاوتی که بین حقایق و روایت‌های عامه وجود دارد، شکافی تفسیری و قابل تحلیل آرایه خواهد داد. به بیانی قرارداد باور عامه در مقابل حقایق موجب خواهد شد تا تفسیرها و مفاهیم جذاب‌تری پیدا شود. بنابراین الگوی پیشنهادی اول برای رسیدن به تفسیر، تعامل بین دیدگاه عامه و حقایق است که در مثالی در مورد پرنده هما قابل بررسی است (تصویر ۲).

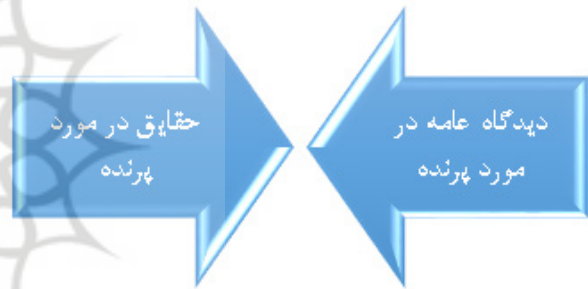
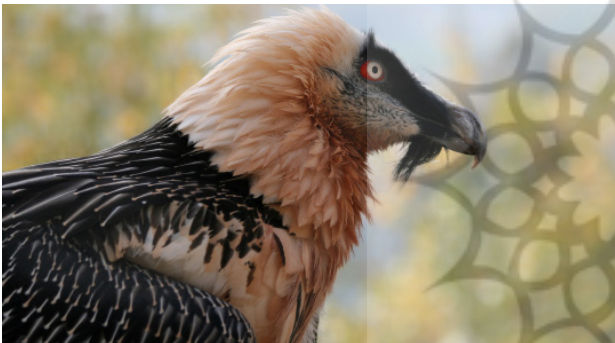
هما از جمله پرندگان شکاری ایران است که به عنوان پرنده

حرکت از داده‌های جزئی به مفاهیم کل‌نگر

مفاهیم کلی و پیچیده، الزاماً با داده‌های جزئی و اولیه سازنده آنها برابری نمی‌کنند. شناخت اجزا تنها در صورتی به سمت تفسیر حرکت خواهد کرد که با ترسیم نظامی کلان از ارتباطات و مفاهیم ختم شود. پرنده‌ها در اکوسیستم‌های مشخص و در زنجیره غذایی تعریف شده‌ای در حال زندگی هستند. توصیف صحیح و مناسب هر پرنده از نظر ساختار تأمین غذا و خوراک مورد نیاز در کنار تعریف خوراک این پرنده از نظر جایگاه اکولوژیک، امکان تبدیل داده‌های جزئی به مفاهیم کل‌نگر را فراهم خواهد کرد. این تبدیل می‌تواند موجب شکل‌گیری سطحی از تفسیر و ایجاد بینش شود. در ادامه جدول ۲ دو پرنده قرقاول و کلاغ را از نگاه جزئی و سپس ترکیب داده‌ها برای نگاه کل‌نگر مورد بررسی قرار خواهد داد، تا نحوه استخراج تفسیر تشریح شود (تصویر ۴).

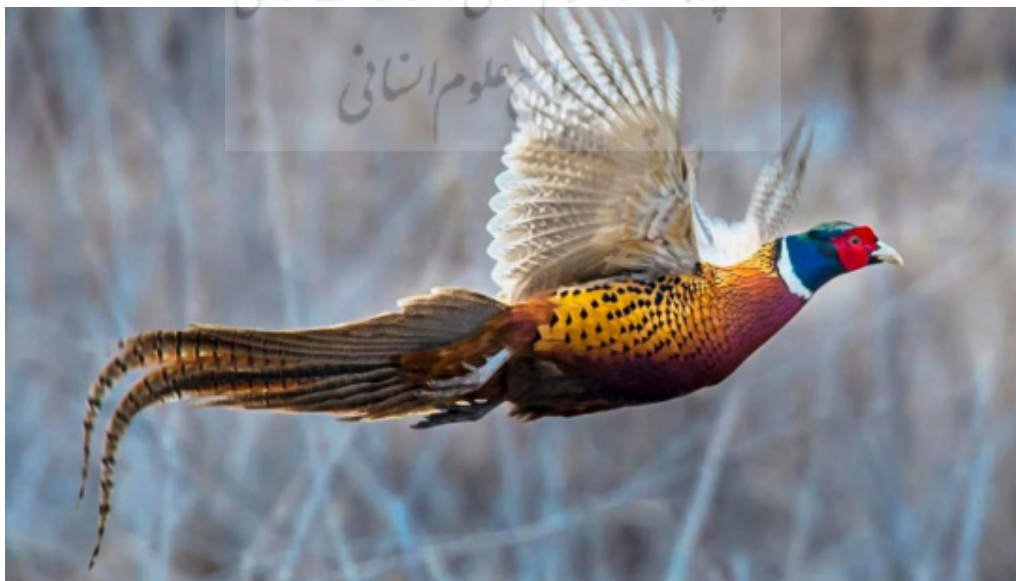
اسطوره‌های ایران شناخته می‌شود. این پرنده جزو لاشخورها است و به دلیل داشتن ریش سیاه‌رنگ به کرکس ریش‌دار معروف است (تصویر ۳).

عمده غذای این پرنده را مغز استخوان حیوانات مرده تشکیل می‌دهد که به واسطه پرتاب شدن مکرر از ارتفاعات روی تخته سنگ‌ها از درون استخوان خارج شده است. آثار به جای مانده از تخت جمشید، سرستون‌ها و درب‌های ورودی آن که پایتخت هخامنشیان بوده است از جمله آثار به جای مانده از این پرنده اسطوره‌ای است. تأثیر این پرنده در برند هواپیمایی ملی ایران نیز غیرقابل انکار است. نام تجاری هما ایهامی است به این پرنده که در ذهن ایرانیان دارای خصوصیات برجسته است. نقل‌ها و گفته‌های متناقضی در میان عامه وجود دارد. این نقل‌ها در قالب جدول ۱ به شرح زیر مورد بررسی قرار گرفت.

تصویر ۳. هما پرنده لاشخور ایرانی، مأخذ: Richard Bartz, 2007

تصویر ۲. خلق تفسیر با استفاده از دیدگاه تقابل بین دیدگاه عامه و حقایق، مأخذ: نگارنده.

تصویر ۴. قرقاول شاخصی از سلامت اکوسیستم، مأخذ: Marie-lise Beandin, 2016

جدول ۱. استفاده از تقابل بین نگاه عامه و حقایق برای دستیابی به تفسیر در مورد هما، مأخذ: نگارنده.

نگاه عامه	حقایق	محور داده‌ها	زاویه دید	تفسیر
پرواز یا نشستن این پرنده بالای سر یا روی شانه های یک فرد نشانه شوکت و جلال و موفقیت در آینده است.	در اوستا آمده که پادشاهان دارای فرّه هستند. بنابراین آنها را سایه خدا بر زمین می‌دانند. همواره موجودی عامل انتقال این فرّه بوده است که هما به عنوان عامل انتقال این مفهوم، معرفی شده است (شفق و زارعی، ۱۳۹۱)	ادبیات، اسطوره	ذهنی	هما به واسطه داستان‌های اسطوره‌ای و به دلیل پرواز به سمت نور و زندگی در کوهستان‌ها، نمایی از ارتباط با حق و خداوند است. بنابراین فرود آمدن آن روی شانه‌های کسی مثل اتصال روشنایی و نور به آن فرد است. یعنی گوهر الهی برای پادشاهی. در حالی که ذاتاً این پرنده تمایلی به نشستن روی شانه‌های کسی ندارد. بنابراین فرّه الهی چیزی نبوده که به این سادگی‌ها در اختیار کسی قرار بگیرد و مخاطب قراردادن هما به عنوان عامل انتقال فرّه الهی نیز به همین دلیل بوده است.
چون تو همائی شرف کار باش، کم‌خور و کم‌گوی و کم‌آزار باش (نظامی)	هما پرنده‌ای استخوان‌خوار است (همان).	شعر	عینی-ذهنی	آیا از یک پرنده استخوان‌خوار انتظار می‌رود که در صف خوردن لاشه بایستد و زیاده خواهی کند؟ الگوی تغذیه این پرنده ایجاب می‌کند که ساکت و آرام در انتظار رسیدن استخوان‌ها باشد. بنابراین گذشتگان به دنبال روایت ظاهری از یک پرنده هستند که رفتار خاصی را بی‌غرض نمایش می‌دهد ولی می‌تواند الگوی رفتاری باشد.

آن، اجزایی است که تعامل انسان و پرنده در آن مشخص است. تعاملی که در بخش‌هایی از آن رابطه یک طرفه و در بخش‌های دیگر رابطه دو طرفه قابل شناسایی است. اما آنچه مورد نیاز است، ارتباط‌دهی و تعامل درونی بین این کارکردها است.

پرنده در ادبیات و شعر نمایشی از ارتباط داشتن با آسمان و جلوه‌های ذهنی و روانی شاعران و نویسندگان نسبت به این موجودات است. در حالی که آثار هنری به جای مانده از پرندگان، نشانی از نگاه عامه و میزان حضور این موجود در طبیعت است. ولی اسطوره‌هایی که از پرنده به جای مانده است به رفتارها، حالات، منش و تصورات پیشینیان نسبت به داستان‌های قدیمی و مذهبی وابسته است. ارتباط پایدار بین انسان و پرنده به شکل شکارگری باعث شده تا قوانین و مقرراتی تنظیم شود. این تنظیم مقررات می‌تواند به فرهنگ غذایی و الگوی زندگی جوامع شکارگر اثرگذار باشد. آنچه مسلم است، پرنده در فرهنگ ایران، عنصری عینی، ذهنی و عینی-ذهنی است، بنابراین استعداد شکل‌دهی مفاهیم پیچیده‌تر و تفسیری را فراهم خواهد ساخت. پس از بررسی داده‌های خام موجود از فرهنگ و هنر و تعامل

این دو پرنده از نظر شکل و ظاهر دارای تفاوت‌های زیادی هستند اما نگاه تفسیری به آنها نگاه جدیدی به تجمع پرندگان در یک محدوده جغرافیایی ایجاد خواهد کرد (جدول ۲).

نتیجه‌گیری

محیط زیست و تعامل بین عناصر آن پس از میلیاردها سال شکل فعلی خود را به دست آورده است. داده‌های بسیار زیادی از تعامل و تبادلات بین پدیده‌های موجود در اکولوژی وجود دارد که نیازمند تفسیر است. اینکه پرنده‌ای در کوهستان یا بیابان زندگی می‌کند نه از روی تصادف بلکه نشانی از تطبیق‌پذیری با این محیط‌ها دارد. چرخه موجود بین عناصر یک اقلیم در حالی که ضمانتی برای بقای زیستگاه است، قابل رصد و بررسی است.

این مقاله به دنبال بررسی اهمیت پرنده در تورهای پرنده‌نگری نبود. چرا که این اهمیت پیش‌تر توسط بسیاری درک و تشریح شده است. آنچه در این مطالعه مورد توجه قرار گرفت، لایه‌های متفاوتی است که می‌تواند پدیده‌ای مثل پرنده را به پدیده‌های دیگر مرتبط و قابل درک کند. فرهنگ، هنر، خرافات، اسطوره‌ها و حتی کسب و کار و قوانین مربوط به

جدول ۲. رسیدن به تفسیر با استفاده از حرکت از داده‌های جزئی به مفاهیم کل‌نگر، مأخذ: نگارنده.

پرنده مورد بررسی	خصوصیات	شرح	تفسیر	پیامد
قرقاول	قرقاول‌ها از پرندگان دشت، کوه و جنگل هستند که بیشتر زیست‌گاه‌های ایران، این خانواده از پرندگان را در خود جای داده است. این گونه از پرندگان، دارای دمی دراز، بال‌های کوتاه و پاهای بلند هستند که در شرایط خطر به جای پرواز پا به فرار می‌گذارند (مبصر، ۱۳۹۵). رژیم غذایی این پرنده عموماً میوه است (بختیاری، ۱۳۹۵).	می‌توان مواد غذایی تولیدشده در طبیعت را با درجه‌های متفاوتی معرفی کرد، مثلاً غذاهای دورریز، غذاهای معمولی و غذاهای خاص، که این آخری هر جایی تولید نخواهند شد. غذاهای خاص و متمایز، نتیجه ارتباطات بسیار منظم، مرتب و سالم بین اجزای طبیعت است. مثلاً میوه درخت، در جایی به بار می‌نشیند که درخت، آب و هوا، کود، آفتاب و سلامت محیطی تضمین شده باشد. در مقابل زباله‌ها یا لاشه موجودات دیگر به عنوان غذا وجود دارند. زباله‌ها نتیجه یک عیب یا ضعف در چرخه زیست محیطی هستند که گونه‌های خاص زباله‌خوار و لاشخورها را به خود جذب می‌کنند.	وجود و رشد جمعیت قرقاول‌ها در یک منطقه نشان از بهبود اکوسیستم و وضعیت مناسب محیط زیست است. چرا که چرخه تولید غذا به خوبی طی شده و میوه به عنوان بهترین محصول طبیعت در دسترس قرار گرفته است. در حالی که رشد جمعیت کلاغ‌ها در یک محدوده خاص، نشان از تولید زباله و ایجاد یک عیب زیست محیطی است. بنابراین رشد گونه‌های خاص پرندگان در طبیعت را می‌توان به عنوان نمادی از سلامت و یا عدم سلامت محیط زیست در نظر گرفت.	هرچند موضوع تعامل بین انسان و پرنده و تبیین قوانین برای شکار، مبنای خاصی مثل در معرض خطر بودن یا نبودن دارد. اما در صورتی که برنامه‌ای برای بررسی سلامت و سرزندگی یک محدوده اکولوژیک تعریف شود، حفاظت از این دو پرنده برای داشتن تحلیل مناسبی از محیط زیست لازم به نظر می‌رسد.
کلاغ	این گونه از پرنده دارای قدی متوسط، پره‌های سیاه در قسمت سر و بال و دم و گردن است. در حالی که بلند و قوی‌بودن منقار کلاغ یکی از خصوصیات برجسته این موجود است (مبصر، ۱۳۹۵). کلاغ از پرندگان هم‌چیز خوار است. بنابراین در هر جا قابل یافتن است (بختیاری، ۱۳۹۵).	می‌توان مواد غذایی تولیدشده در طبیعت را با درجه‌های متفاوتی معرفی کرد، مثلاً غذاهای دورریز، غذاهای معمولی و غذاهای خاص، که این آخری هر جایی تولید نخواهند شد. غذاهای خاص و متمایز، نتیجه ارتباطات بسیار منظم، مرتب و سالم بین اجزای طبیعت است. مثلاً میوه درخت، در جایی به بار می‌نشیند که درخت، آب و هوا، کود، آفتاب و سلامت محیطی تضمین شده باشد. در مقابل زباله‌ها یا لاشه موجودات دیگر به عنوان غذا وجود دارند. زباله‌ها نتیجه یک عیب یا ضعف در چرخه زیست محیطی هستند که گونه‌های خاص زباله‌خوار و لاشخورها را به خود جذب می‌کنند.	وجود و رشد جمعیت قرقاول‌ها در یک منطقه نشان از بهبود اکوسیستم و وضعیت مناسب محیط زیست است. چرا که چرخه تولید غذا به خوبی طی شده و میوه به عنوان بهترین محصول طبیعت در دسترس قرار گرفته است. در حالی که رشد جمعیت کلاغ‌ها در یک محدوده خاص، نشان از تولید زباله و ایجاد یک عیب زیست محیطی است. بنابراین رشد گونه‌های خاص پرندگان در طبیعت را می‌توان به عنوان نمادی از سلامت و یا عدم سلامت محیط زیست در نظر گرفت.	هرچند موضوع تعامل بین انسان و پرنده و تبیین قوانین برای شکار، مبنای خاصی مثل در معرض خطر بودن یا نبودن دارد. اما در صورتی که برنامه‌ای برای بررسی سلامت و سرزندگی یک محدوده اکولوژیک تعریف شود، حفاظت از این دو پرنده برای داشتن تحلیل مناسبی از محیط زیست لازم به نظر می‌رسد.

فهرست منابع

- بختیاری، پرویز. (۱۳۹۵). پرنده‌نگری. تهران: مه‌کامه.
- بهشتی، سعید و شکری‌نیا، محمدعلی. (۱۳۹۰). جایگاه طبیعت در تربیت انسان از دیدگاه قرآن کریم. فصلنامه پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی. ۱۹(۱۲): ۳۷-۹.
- حسنی، کاووس و اکبری، ابراهیم. (۱۳۸۶). دوگانگی نگاه شاملو و سپهری به پدیده‌ای مشترک (پرنده - کلاغ). پژوهش‌های ادب عرفانی (گهر گویا). ۱۱(۲): ۸۲-۶۷.
- خسروی، الهه. (۱۳۹۱). بررسی نقوش و اشکال پرنده در هنر ایران باستان. نقش‌مایه، ۵(۱۱): ۸۴-۶۹.
- شفق، اسماعیل و زارعی، جمیله. (۱۳۹۱). جستاری پیرامون «همای». متن‌شناسی ادب فارسی. مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی اصفهان، ۱۳(۱): ۷۱-۵۷.

آن با پرندگان و بررسی نظرات و مصاحبه‌های خبرگان در مورد چگونگی ایجاد تفسیرهای ساده و جذاب، روش اول با عنوان تعامل بین دیدگاه عامه و حقایق و روش دوم با عنوان حرکت از داده‌های جزئی به مفاهیم کل‌نگر توصیه شد. هر دو روش امکان استخراج تفسیر را فراهم خواهد ساخت که در روش اول اکتشاف دلایل نهفته و روش دوم رسیدن به نگاهی جدید از جزییات را ممکن خواهد ساخت. گردشگری نظامی است از معنا که نیازمند حضور راهنمایانی معناشناس و فرصت‌ساز است. به جای تکرار سفرهای داده محور، تأکید بر سفری تفسیری و پرمحتوا مسیر رقابت‌پذیری بنگاه‌های کسب و کار در صنعت رو به رونق گردشگری است. مطالعات تکمیلی می‌تواند روش‌های متفاوت برای گونه‌های متفاوت گردشگری را فراهم سازد.

- شفیعا، سعید و صباغ‌پورآذریان، مهدیه. (۱۳۹۵). تبیین مفهوم معنویت در گردشگری با استفاده از تحلیل محتوا. *مطالعات مدیریت گردشگری*، ۱۱(۳۵): ۱۰۷-۱۲۷.
- شیخی‌نارانی، هانیه. (۱۳۸۹). نشانه‌شناسی پرنده، طاووس، نقش‌مایه. ۳(۵): ۲۷-۴۲.
- صباغ‌پورآزانی، طیبه و شایسته‌فر، مهناز. (۱۳۸۹). بررسی نقش‌مایه نمادین پرنده در فرش‌های صفویه و قاجار از نظر شکل و محتوا. *نگره*، ۵(۱۴): ۳۹-۵۰.
- علوی، فریده. (۱۳۸۶). نماد پرنده در آثار شاعران فرانسوی قرن نوزدهم میلادی، با نگاهی به ادب فارسی. *پژوهش زبان‌های خارجی*، (۳۷): ۷۰-۵۵.
- فتحی، لیدا و فریود، فریناز. (۱۳۸۸). سیر تحول نقوش پرنده و موجودات اساطیری بالدار در منسوجات آل‌بویه و سلجوقی، *نگره*. ۴(۱۲): ۴۱-۵۲.
- فولادی، محمدی. و ابراهیمی، منصور. (۱۳۸۹). تحلیل آماری بازتاب عناصر طبیعت (گیاهان و جانوران) در اشعار عنصری و مقایسه آن با اشعار منوچهری، *پژوهش‌های ادبی*، (۷): ۱۱۱-۱۳۲.
- فروغی، علی و عسگری‌مقدم، رضا. (۱۳۸۸). بررسی میزان گرایش به خرافات در بین شهروندان تهرانی، *راهبرد ۱۸*، (ویژه بررسی‌های فرهنگی و اجتماعی): ۱۶۱-۱۹۱.
- قاسمی، ناصر و کلتی، حاجی‌مراد. (۱۳۹۲). بررسی علل و عوامل ارتکاب جرایم شکار و صید در استان‌های مازندران و گلستان و آرایه شیوه‌های حقوقی کاهش این جرایم. *فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست*. ۱۶(۰): ۴۶۱-۴۵۱.
- مبصر، فرید. (۱۳۹۵). *راهنمای میدانی پرندگان ایران*. تهران: فرید مبصر.
- ماجدی، حمید و شاملوکیا، شبنم. (۱۳۹۰). بررسی تأثیر طبیعت و محیط زیست، *فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست*. (۱۳): ۹۳-۱۰۳.
- *Cambridge Advanced Learner's Dictionary*. (2017). birdwatching Meaning in the Cambridge English Dictionary, Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Retrieved October 8, 2016, from <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/birdwatching>.
- Maldonado, J. H.; Moreno-Sánchez, R. d. P.; Espinoza, S.; Bruner, A.; Garzón, N. & Myers, J. (2018). Peace is much more than doves: The economic benefits of bird-based tourism as a result of the peace treaty in Colombia, *World Development*, (106): 78-86.
- Mao-Ying, W.; Geoffrey, Z.; Yujie, & Ying, T. (2019). Chinese children's family tourism experiences, *Tourism Management Perspectives*, (29): 166-175.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author (s), with publication rights granted to the journal of art & civilization of the orient. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

شفیعا، سعید. (۱۳۹۸). استفاده از داده‌های اولیه فرهنگی برای تفسیر: نگاهی به تورهای پرندنگری. *مجله هنر و تمدن شرق*،

۷(۲۳): ۲۲-۱۵

DOI:10.22034/jaco.2019.81923

URL: http://www.jaco-sj.com/article_81923.html

